

Maroš MELICHÁREK

Vuk S. Karadžić: Srbi všetci a všade. Od juhoslovanstva k myšlienke “Velkého Srbska”

Abstract: *The main aim of the study is to present various interpretations of the controversial treatise by Vuk S. Karadžić “Kovčezič za istoriju, jezik i običaje Srba sva tri zakona” and also to demonstrate the cultural, linguistic and social conditions of its origin. An important factor of the analysis is the problem of national historiographies, more specifically of the Serbian and Croatian historiographies. This document is considered from defensive or hegemonistic and aggressive or even Great-Serbian positions. One of the main motifs of the treatise is the question of why Vuk Karadžić created the postulate on stocav definition of the Serbian nationality. There are four interpretation variants at our disposal. The first possibility is that Vuk Karadžić consciously increased the number of Serbs to the detriment of Croats and Bosnian Muslims or Slav Muslims in the Ottoman Empire. We may also consider the fact that Vuk Karadžić to some extent adopted the ideas of prominent European Slavacists (Kopitar, Šafárik, Dobrovský and others). The ethnic diversity within the military borders could also have influenced him. His document could also have been a sort of defence against the growing Croatian nationalism and efforts to acquire the cultural legacy of Dubrovnik on the part of the Croats. However, at the same time an equivalent process was taking place with the Serbs in the region of Dalmatia.*

Key words: *nationality, nationalism, stocav dialect, Serbia, language*

Rok 1849 zrejme neznamenal v živote Vuka Karadžića (v cyrilike Вук Стефановић Караџић, 1787-1864)¹ nejaký významný medzník, no v histórii Srbsko-chorvátskych, či Srbsko-bosnianskych vzťahov je to rok mimoriadne dôležitý a kľúčový

1 Vuk Stefanović Karadžić sa narodil v dedinke Tršić, neďaleko Loznice na území vtedajšej Osmanskej ríše 6. novembra v roku 1787. Miesto jeho narodenia je v kontexte srbského národného obrodzenia pomerne vzácné, keďže bol jedným z mála významných srbských národovcov, ktorý sa nenarodil na území Vojvodiny. Od narodenia bol veľmi chorľavý a tak mu rodičia dali meno Vuk, čo je v preklade vlk, aby sa mu všetky zlé sily vyhýbali, no veľmi mu toto meno nebolo nápomocné, keďže už v mladom veku prišiel o nohu. Aj napriek jeho hendikepovanej dolnej končatine sa zapojil do Karadžordje povstania pod velením Juraja Čurčija. Základné vzdelanie získal doma v Loznici, potom pokračoval v štúdiu v kláštore Tronoši, neskôr na gymnáziu v Srijemských Karlovcach a tzv. Veľkej škole v Belehrade. Po pobyte v Zemune odišiel do Viedne, kde spoznal svoju budúcu manželku Annu Krausovú i priateľa a radcu Jerneja Kopitara. Vuk Karadžić zomrel 26. januára roku 1864 vo Viedni, kde bol i pochovaný, no jeho telesné pozostatky boli 30. septembra roku 1897 s veľkou poctou prenesené do Belehradu. Na prenose telesných pozostatkov sa priamo podieľal i vtedajší srbský panovník Alexander I., keďže k prenosu došlo i na základe jeho dekrétu z 2. mája 1897. Dnes sa jeho hrob nachádza pred vstupom do tzv. Sabornej cirkev. Andra GAVRILOVIĆ, *Znameniti Srbi 19. veka 1800–1900 God I.*, Záhreb 1901, s. 16. Dostupné na internete: <<http://digital.nb.rs/eng/direct.php?sign=A-387-I>> [cit. 2010-04-19]; TÝŽ, *Spomenica o prenosu praha Vuka Stefanovica Karadzica iz Beca u Beograd 1897. godine*, Belehrad 1898, s. 4, 12.

a to hlavne z hľadiska interpretácie tzv. “veľkosrbskej” myšlienky. V roku 1849 totižto vychádza Karadžičovo zrejme najdiskutovanejšie a najkontroverznejšie dielo – teoretický spis s názvom *Kovčežić za istoriju, jezik i običaje Srba sva tri zakona* (v slovenskom preklade *Kufřík histórie, jazyka a zvykov Srbov všetkých troch náboženstiev*). Zvyčajne sa ne správne udáva ako názov iba prvá a z hľadiska nacionalistických ideí najhodnotnejšia časť práce s názvom *Srbi svi i svuda*,³ no tá je iba súčasťou celého diela, kde sa nachádzajú ešte ďalšie kapitoly *Boka Kotorska, Risanski običaji a Srpske Zdravice*.⁴ Karadžić, dovoľm si tvrdiť, netušil, čo už samotný názov jeho práce spôsobí – Srba sva tri zakona, Srbi troch vierovyznaní, a to pravoslávneho, moslimského a rímskokatolíckeho, z čoho samozrejme možno odvodiť postulát o Bosniakoch ako moslimských Srboch a Chorvátoch ako rímskokatolíckych Srboch. Po svojom vydaní spôsobil tento postulát množstvo problémov a nezhôd vo vzťahoch Chorvátov a Srbov (k jeho dezinterpretáciám dochádzalo hlavne počas občianskej vojny na začiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia).

Hlavným cieľom tejto štúdie je poukázať na možné interpretácie Karadžičovho spisu v kontexte myšlienky vytvárania “Veľkého Srbska” a zodpovedať pálčivú otázku, či je možné *Kovčežić za istoriju, jezik i običaje Srba sva tri zakona* nazývať jazykovednou platformou tejto idey a taktiež, čo vlastne viedlo Vuka Karadžića k sformulovaniu takejto na prvý pohľad hegemonistickej myšlienky. V slovenskej a českej historiografii nebol tomuto problému venovaný dostatočný priestor, hoci Vuk Karadžić je známou postavou aj v súvislosti s našimi dejinami (avšak skôr z literárneho hľadiska).⁵

2 Pri preklade sa možno stretnúť i alternatívou truhlica, truhlička resp. archa – v nemčine Vuk nazval túto prácu ako *Kästlein für Geschichte, Sprache, Sittem und Gebräuche der Serben aller drei Religionen*. Archív Srbskej Akadémie Vied a Umení (Архив САНУ) Belehrad, inv. č. 8469/1, krabica 297, заоставштине Вука Караџића, Vuk Karadžić – Francu Jozefu, Viedeň 18. 7. 1851.

3 V slovenskom preklade – *Srbi všeti a všade*, no podľa najnovších teórií je možné tento názov z anglického jazyka prekladať i ako *All the Serbs whenever they are*, čo by znamenalo *Všetci Srbi všade*, kde sa nachádzajú (tradičný anglický ekvivalent je *Serbs all and everywhere*). Radoš LJUSIĆ, *Serbian, Great-Serbian and Yugoslav State Policies of Serbia (1804–1918)*, in: *Great Serbia (Truth, Misconceptions, Abuses)*, Belehrad 2004, s. 162.

4 Pozri: Vuk Stefanović KARADŽIĆ, *Kovčežić za istoriju, jezik i običaje Srba sva tri zakona*, Wien 1849, s. 1–27. Dostupné na internete: <<http://digital.nb.rs/eng/direct.php?sign=S-II-0470>> [cit. 2010-05-07].

5 Výskumu diel Vuka Karadžića sa na Slovensku venoval napr. Emil Horák, ktorý je však literárnym vedcom, nie historikom, no jeho práce sú značným prínosom i historickej obci – Emil HORÁK, *Vuk Karadžić a Ludovít Štúr*, in: *Studia Academica Slovaca* 16, Prednášky XXIII. letného seminára slovenského jazyka a kultúry, red. J. Mistrík, Bratislava 1987, s. 127–137; TÝŽ, *Vuk Stefanović Karadžić a Ludovít Štúr*, *Zápisník slovenského jazykovedca* 6, 1987, č. 4, s. 14–16 (tézy prednášky konanej dňa 10. 11. 1987 v Slovenskej jazykovednej spoločnosti pri SAV v Bratislave); TÝŽ, *Srbský a chorvátsky spisovný jazyk (vztahy a súvislosti)*, in: *Slavica Slovaca* 34, 1999, č. 1, 13 s. Dostupné na internete: <<http://www.cceol.com>>; k úlohe Vuka Karadžića v rámci vytvárania srbského nacionalizmu Maroš MELICHÁREK, *Myšlienka „Veľkého Srbska“ v 19. storočí*, in: *Zborník príspevkov z vedeckej konferencie Forum Slavica 2009 (usporiadanej v Nitre 2. júla 2009)*, zost. Rastislav Lukáč, Nitra 2010, s. 3–7. Dostupné na internete: <http://www.slavica.sk/index.php?option=com_content&view=article&i

Vuk Stefanović Karadžić predstavil Srbom novú dimenziu vo vnímaní vlastnej identity. Jeho práca prezentovala sekulárnu víziu srbského národa, nezaloženú na náboženskom presvedčení, ale na otázke jazykovej príslušnosti (môžeme sa stretnúť i s pojmom jazykovedný nacionalizmus). Z tohto dôvodu sa dostal do konfliktu so srbskou pravoslávnu cirkvou. Karadžić predstavil kritériá určujúce srbskú národnú identitu, samotný koncept národa a národnosti. Do roku 1836 boli Srbi z národného hľadiska vnímaní ako balkánska komunita pravoslávnej viery, používajúca cyriliku a zachovávajúca národnú legendu kosovskej tragédie z roku 1389 a legend o nej.⁶ Karadžić je označovaný za tvorca tzv. nacionalizmu na jazykovom základe, resp. jazykovo ponímaného nacionalizmu, keďže srbskú národnú identitu spojil s tzv. štokávskym nárečím.⁷

Okrem spomínaného diela sa Vuk Karadžić preslávil i ako reformátor srbského jazyka, keď ho upravil pre potreby bežného obyvateľstva, no od vydania jeho slovníka (*Srpski Riječnik*) v roku 1818⁸ však ešte prebehlo v srbskom jazyku mnoho zmien, kým sa ustálil po formu, akú poznáme dnes. Mimoriadne dôležitú úlohu zohral Karadžić i pri zbiehaní a zaznamenávaní jednotlivých hrdinských piesní (tzv. junačke pesme) srbského národa a s tým veľmi úzko súvisel proces uvedomovania svojej vlastnej minulosti a taktiež vo formovaní ich národnej identity. Tieto národné piesne boli prezentované potulnými

d=52&Itemid=59>; odraz Karadžićovej tvorby na českú literatúru počas jeho života mapuje štúdia Milada ČERNA, *Vukovo delo u češkoj književnosti njegovog doba*, in: Viktor Novak (ed.), *Vukov Zbornik*, Beograd 1966, s. 339–355; problematiku vzťahu Vuka Karadžića k českému prostrediu a spoločných vzťahov sa zaoberá zborník – Zdeněk MATĚJKA (red.), *Vztahy České republiky se Srbskem a Černou Horou*, Praha 2004 a taktiež zborník Ladislav HLADKÝ – Bronislav CHOCHOLÁČ – Libor JAN – Václav ŠTĚPÁNEK, *Od Moravy k Moravě. Z historie česko-srbských vztahů v 19. a 20. století*, Brno 2005. Dôležitú súčasť výskumu predstavujú práce Václava Žáčka ako napr.: Václav ŽÁČEK, *Češi a Jihoslované v minulosti: od nejstarších dob do roku 1918*, Praha 1975; TÝŽ, *Dějiny Jugoslávie*, Praha 1970; TÝŽ, *František A. Zach: Život a činnost čes. vlastence, pol. emigranta, slov. dobrovolníka a srbského generála F. A. Zacha (1. 5. 1807 – 14. 1. 1892)*, Praha 1977. Parciálne sa možno s problematikou spisu *Srbi svi i svuda* stretnúť v prácach Jan RYCHLÍK a kol., *Mezi Vídní a Cařihradem – 1. Utváření balkánských národů*, Praha 2009, s. 114; Ladislav HLADKÝ, *Bosenská otázka v 19. a 20. století*, Brno 2006, s. 63–64; Jan PELIKÁN a kol., *Dějiny Srbska*, Praha 2006, s. 208–209; Miroslav ŠESTÁK a kol., *Dějiny jihoslovanských zemí*, Praha 2009, s. 226.

6 Vladislav SOTIROVIĆ, *Balcanica, Serbica, Yugoslavica*, Vilnius 2007, s. 48. Dostupné na internete: <<http://www.freewebs.com/oplenac/Sotirovic%20Balcanica%20Serbica%20Yugoslavica%20printed%20version%20as%20a%20book.pdf>> [cit. 2010-04-14].

7 V pôvodnom srbochorvátskom jazyku boli obsiahnuté tri nárečia, pomenované podľa zvrätneho zámena č. Kajkávské nárečie (kaj) – v danom historickom období sa ním hovorilo prevažne v severozápadnej časti Chorvátska a v okolí Záhrebu, Čakávské (ča) bolo používané na severe jadranského pobrežia a na ostrovoch v Jadranskom mori a Štokávské (što), ktoré je typické pre oblasť Srbska, Čiernej Hory, Bosny a Hercegoviny a časti východného územia dnešného Chorvátska.

8 Prvé vydanie srbského slovníka – Vuk Stefanović KARADŽIĆ, *Srpski riječnik: istolkovan njemačkim i latinskim riječima*, Wien 1818. Dostupné na internete: <<http://digital.nb.rs/eng/direct.php?sign=S-II-0458>>; Vuk Karadžić však v neskoršom období svoj slovník ešte prepracoval a taktiež napísal viacero filologických spisov a traktátov ako napr. *Pismenica serbskoga jezika* (1814), *Srpska gramatika* (1824), *Primjeri srpsko-slavenskoga jezika* (1857) a *Prvi Srpski Bukvar* (1857).

spevákmi v srbčine nazývanými i guslari, ktorí používali jednoduchý jedno alebo dvojsstrunný hudobný nástroj nazývaný gusle.⁹ Zbierku národných piesní Vuka Karadžića možno rozdeliť do niekoľkých okruhov, a to: Piesne “pred dejinami” ako napr. *Bratia a ich sestra*, alebo *Svadba žiariaceho mesiaca*, Piesne spred bitky na Kosovom poli ako napríklad *Svadba princa Lazara*, *Stavba v Skadare*, Bitka na Kosovom poli – ide tu napr. o piesne ako *Pád srbskej riše*, *Kosovské dievča*, Piesne o Markovi Kraljevićovi – *Marko a víla*, či *Smrť Marka Kraljevića*, ďalšiu časť predstavujú piesne s názvom Pod Turkami ako napr. *Žena Hasana Agu*,¹⁰ či *Janko Jurišić*, Zbojnícke piesne a piesne o Srbskom povstaní predstavujú posledné okruhy národných piesní.¹¹ Práve kolekcia srbských ľudových piesní vyvolala medzi spisovateľmi západnej Európy veľký záujem a to napríklad u J. W. Goetheho, Jakoba Grimma alebo Angličana Johna Lockharta.¹² Jeho prínos pre vývoj srbskej kultúry je neopísateľný. Za jeho životné dielo sa mu dostalo ocenenia od mnohých vedeckých spoločností a taktiež sa stal i členom viacerých z nich – napríklad Kráľovskej akadémie v Lipsku,¹³ no rovnako jeho prácu ocenili i panovníci – ruský cár, pruský cisár a rakúsky cisár František Jozef I.¹⁴ Počas svojho života sa stretol, priatelil a spolupracoval

9 Nástroj typický pre Balkán, používal sa v okrem Srbska i v Bulharsku, Albánsku, Čiernej Hore a Osmanskej ríši. Guslar na ňom hrá podobne ako na violončele. Obrázok tradičného *guslara* v čiernohorskom kroji (v srbských národných farbách) – pozri obrázok 2 na stránke <<http://www.njegos.org/heritage/gusle.htm>> a audiovizuálna ukážka predstavenia novodobého srbského guslara Miloša Segra – pozri: <<http://www.youtube.com/watch?v=liuPkIxGrRg>>; Pozri: Meredith OWEN, *Srbski peme; or National songs of Servia*, London 1861, s. 11. Dostupné na internete: <<http://www.archive.org/details/srbskipesmeorn00lyttgoog>> [cit. 2010-04-14].

10 Táto sentimentálna balada, ktorá vznikla v rokoch 1646–1649 na území Bosny, je jednou z najznámejších a najprekladanejších ľudových juhoslovanských balád. Prvýkrát sa objavila v tlačenej forme v práci Alberta Fortisa pod názvom *Hasanaginica* v roku 1774. Bola preložená do mnohých európskych jazykov – napríklad do nemčiny Goethem, do angličtiny Walterom Scottom, do ruštiny Puškinom atď. Vuk si nebol istý, kam zaradiť tento príbeh, keďže to nebola klasická hrdinská pieseň, a tak ju nezahrnul do tzv. „lipskej“ edície, no až neskôr ju umiestnil medzi balady. Význam tejto balady sa prejavil aj na fakte, že sa dvakrát dočkala televízneho spracovania juhoslovanskej televízie a to roku 1976 a 1983. Pozri bližšie Thomas BUTLER, *On Hasanaginica*, in: *The Spirit of Bosnia 2*, 2007, č. 3, s. 1. Dostupné na internete: <<http://www.spiritofbosnia.org/index.php/duhbosne/article/view/105/103>> [cit. 2010-04-15], resp. Larry WOLFF, *Venice and the Slavs*, Stanford 2001, s. 191–192.

11 Milne HOLTON – Vasa MIHAILOVIĆ, *Songs of the Serbian People from the Collections of Vuk Karadžić*, Pittsburgh 1997, s. 13–298.

12 Yves TOMIĆ, *The ideology of a Greater Serbia in the nineteenth and twentieth centuries /expert report/*, Paris 2008, s. 7. Dostupné na internete: <<http://www.helsinki.org.rs/doc/expert%20report%20-%20yves%20tomic.pdf>> [cit. 2010-04-14].

13 V liste z 18. júla z roku 1851 ďakuje spomínanej inštitúcii za prijatie do funkcie korešpondenčného člena a ako symbol vďaky zaslal niekoľko výtlačkov svojich diel – Tri zväzky srbských piesní, preklad Nového Zákona do srbčiny a taktiež Pokladnicu dejín, jazyka a zvykov Srbov všetkých troch vyznaní. Archív Srbskej Akadémie Vied a Umení (Архив САНУ) Belehrad, inv. č. 8470, krabica 161, заоставшине Вука Караџића, Vuk Karadžić – Kraljevskej Akademiji Nauka, Viedeň 18. 7. 1851.

14 V liste adresovanom panovníkovi z roku 1851, ďakuje Vuk jeho veličenstvu za prijatie a ocenenie rytierskeho kríža a ako výraz svojej vďaky mu zasiela diela: Tri zväzky srbských piesní, preklad Nového Zákona do srbčiny a taktiež Pokladnicu dejín, jazyka a zvykov Srbov všetkých troch vyznaní. Archív

s nespočetným množstvom osobností svojej doby, ako ukážku možno spomenúť Dositeja Obradovića, Jerneja Kopitara, Ludovita Štúra (na ktorého urobil tak veľký dojem, že ho nazval „*literárnym patriarchom Srbska*“),¹⁵ Pavla Jozefa Šafárika, Josefa Dobrovského, Leopolda von Rankeho, Jakoba Grimma, Františka Jozefa I., Miloša Obrenovića, Petara II. Njegoša či Ljudevita Gaja.¹⁶

Ako už bolo v úvode naznačené, Karadžić podľa príslušnosti k štokávskemu nárečiu priradil i veľký počet Chorvátov a slovanských moslimov v Osmanskej ríši, ktorých považoval za „*Srbov moslimskej viery*“. Toto rozdelenie, ak by bolo upravené v štátoprávnej forme a bol by podobný štátny celok vytvorený, zahŕňal by v podstate územie takmer celej bývalej Juhoslávie okrem Macedónska. Je jasné, že takéto usporiadanie nemohlo uspokojiť Chorvátov a Bosniakov, a tak proti tejto teórii ostro vystupovali a vystupujú,¹⁷ taktiež je jednoznačne považovaná za „*velkosrbskú*“. Na základe týchto faktov je Vuk Karadžić v odborných kruhoch dodnes považovaný za srbského nacionalistu.¹⁸ Táto idea ja často krát nekriticky prijímaná, ako napr. v práci Michaela Weithmanna: „*Roku 1849 vyšiel Karadžićov spis s nápadným názvom Všetko a všade Srbi [už tento preklad nie je celkom adekvátny, pozn. aut.]. V ňom vyjadril nebezpečnú politicko-ideologickú myšlienku vo vedeckom šate – všetci južní Slovania sú Srbi! Chorváti sú teda katolicizovaní Srbi a mali by sa hlásiť k všeobjímajúcemu srbstvu.*“¹⁹ Tu je treba poukázať ešte na jeden závažný fakt, že medzi južných Slovanov patria i Bulhari, Macedónci a Slovinci, no to však autor už ďalej nerozvádza. Známy český historik Jan Rychlík o tejto Karadžićovej práci napísal: „*Karadžić sa zároveň stal i hlásateľom velkosrbskej myšlienky. V tomto spise [Kovčežić ..., pozn. aut.] vyslovil teóriu, podľa ktorej sú Srbmi všetci Juhoslovania hovoriaci štokávskym dialektom, nech žijú kdekoľvek a sú akéhokolvek náboženského vyznania. Za Chorvátov, národ odlišný od Srbov považoval len kajkavcov a čakavcov.*“²⁰ Je faktom, že spomínaný spis dýcha nacionalizmom, no Rychlík nevysvetľuje okolnosti jeho vzniku, a tak je mož-

Srbskej Akadémie Vied a Umení (Архив САНУ) Belehrad, inv. č. 8469/1, krabica 297, заоставштине Вука Караџића, Vuk Karadžić – Francu Jozefu, Viedeň 18. 7. 1851.

15 Označil ho takto v liste z 22. júla 1842: „*Nezabudnutelny je pre mňa okamih, keď som mal tú česť, rozprávať sa s Vami, literárnym patriarchom Srbska.*“ Archív Srbskej Akadémie Vied a Umení (Архив САНУ) Belehrad, inv. č. 8469/1, krabica 297, Ljudevit Štur – Vuku Karadžiću, Zay Ugrócz 22. júla 1842. Štúr sa o Karadžićovi vyjadril obdivne i v liste Ctiborovi Zochovi z 26. decembra 1837: „*Bol u nás navrátilví sa Mušicki, vnuk slávneho spisovateľa, a slávny Vuk Stefanović – znamenité a zapálené duše slovanské.*“ Jozef AMBRUŠ (zost.), *Ludovít Štúr – Hlas k rodákovi*, Bratislava 1971, s. 8–9.

16 Miogradg POPOVIĆ, *Ljudevit Gaj i Vuk St. Karadžić*, in: Radovi 3, Záhreb 1973, s. 93–109.

17 Pozri napríklad Ivo BANAC, *The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics*, New York 1984, s. 81–83.

18 S. Ana TRBOVICH, *Nation building under the Austro-Hungarian Spectre. Croato-Serb Antagonism and Cooperation*, Balcanica 37, 2006, č. 1, s. 200.

19 W. Michael WEITHMANN, *Balkán: 2000 let mezi Východem a Západem*, Praha 1996, s. 177.

20 J. RYCHLÍK a kol., *Mezi Vídni a Cařihradem*, s. 114.

no jeho myšlienku interpretovať ako srbský nacionalistický nárok na susedné územia. Podobný názor prezentoval i Ladislav Hladký.²¹ Karadžićove názory sú často krát správne chápané ako iba ideológia resp. ideologická platforma, nie politický či štátoprávny program, napr. ako „...intelektuálna chrbtica srbského alebo viac presnejšie veľkosrbského nacionalizmu“, ako to prezentoval Tim Judah, no opäť zaznievajú tóny veľkosrbského hegemónizmu.²² Z radov chorvátskych historikov bol odporcom Karadžićovej myšlienky známy chorvátsky historik Ivo Banac,²³ ktorý napísal: „*Naproti vŕetkým tradičným štandardom, rozŕiril definíciu „srbstva“ na vŕetkých hovoriacich ŕtokávskym dialektom, nehľadiac na náboženstvo. Uŕ v roku 1814 napríklad Karadžić napísal o jednom zo ŕtokávskych nárečí, ŕe je charakteristické pre „rímŕkokatolíckych Srbov“. Karadžić priniesol modernú srbskú národnú ideológiu, ktorej cieľom bolo asimilovať veľkú väčŕšinu katolíckych Chorvátov a vŕetkých moslimských Bosniakov.*“²⁴ Eŕte radikálnejŕí názor predstavil Dragutin Pavličević, ktorý Karadžićov spis zaradil do druhej fázy veľkosrbskej agresie, tzv. “*planska faza*”, teda fáza plánovania (1844–1875).²⁵ Je samozrejmé, ŕe chorvátski historici s touto definíciou nemohli a nemôžu súhlasiť, ŕlo by o zásadné zmenŕenie chorvátskeho národa. No pravdou a faktom, ktorý v ŕiadnom prípade nemoŕno poprieť, sú myŕlienky “veľkého Chorvátska”, kde je podobná teória prezentovaná, avŕak opačným smerom. Karadžićovým prvým verejným oponentom z chorvátskej strany bol Ante Starčević, v Chorvátsku známy aj ako “*Otac domovine*” (1823-1896).²⁶ Starčević vo svojich viacerých článkoch

21 L. HLADKÝ, *Bosenská otázka*, s. 64.

22 Karadžićov postulát, ŕe dialekt, nie náboženstvo predstavuje základ národnosti, zohral dôleŕžitú úlohu aj o 150 rokov neskôr a to pri rozpade bývalej Juhoslávie v rokoch 1991–1992. Väčŕšina srbských nacionalistov bola pripravená pripustiť, ŕe západná Hercegovina (*Hrvatska Republika Herceg-Bosna* existujúca v rokoch 1991–1994 s hlavným mestom Mostar) s chorvátskou populáciou nebol región, na ktorý by si uplatňovali nárok, našli sa vŕak aj zástancovia tvrdej línie, ktorí na druhej strane uplatňovali srbský nárok na jazykovom a historickom základe. Tim JUDAH, *The Serbs: History, Myth & the Destruction of Yugoslavia*, New Heaven 2000, s. 61–62. K problematike chorvátskej republiky Herceg Bosna pozri bliŕšie: Krunoslav DRAGANOVIĆ – Dominik MANDIĆ, *Herceg-Bosna i Hrvatska*, Split 1991, s. 87–146.

23 Chorvátsky historik a liberálny politik ŕijúci v USA, no narodil sa v Dubrovniku roku 1947. ŕtudoval na univerzite v Stanforde a momentálne pôsobí na univerzite v Yale. Medzi jeho kľúčové práce patria napríklad *The Break-up of Yugoslavia* z roku 2001, *With Stalin against Tito: Cominformist splits in Yugoslav communism* z roku 1988 či *The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics* z roku 1984. Banac patril k veľkým kritikom politiky prvého chorvátskeho prezidenta Franja Tuđmana, hlavne smerom k Bosne a Hercegovine.

24 Ivo BANAC, *The National Question in Yugoslavia: Origins, History, Politics*, New York 1984, s. 80.

25 Pavličević napísal: „...práca už svojim samotným názvom [Srbi svi i svuda, pozn. autora] hovorí o čom je reč, tj. Negáciu práva na národné sebaurčenie Chorvátov (Slavóncov i Dalmatíncov), Bosniakov (Moslimov), Hercegovinčanov, Čiernohorcov a to v zhode s názormi slovanskej jazykovej ŕkoly, a Karadžić na zdanlivo vedeckej báze určil ŕtokávsky jazyk za kritérium národného sebaurčenia“. Dragutin PAVLIČEVIĆ, *Dva stoljeća velikosrpskih težnji prema Hrvatskoj 1793–1993*, in: Druŕtvena Istraŕivanja 2, 1993, č. 2–3, s. 245. Dostupné na internete: <http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=51755> [cit. 2010-05-07].

26 I. BANAC, *The National Question in Yugoslavia*, s. 85.

negoval Srbov ako národ a taktiež ich kultúru, jazyk a históriu.²⁷ Jeho ideály radikálneho nacionalizmu skompletizoval Eugen Kvaternik (1825–1871).²⁸ Ďalšími odporcami Karadžića boli i Mihovil Pavlinović (1831–1887), ktorý považoval za základný rys chorvátskej národnej príslušnosti katolícku vieru a taktiež vyhlasoval, že samotní Srbi sa cítia byť Chorvátmi, a Ivo Prodan (1852–1933), ktorý bol horlivým prívržencom ideálov tzv. "pravaštvá".²⁹ Tzv. "pravašstvo" (resp. Pravaški pokret) vychádza z programu Strany práva (po r. 1990 Chorvátska strana práva) založenej v roku 1861, ktorej zakladateľmi a hlavnými predstaviteľmi boli spomínaní Ante Starčević a Eugen Kvaternik. Historická HSP³⁰ prišla do vtedajšej chorvátskej politiky tzv. veľko-chorvátsku koncepciu, založenú na chorvátskom historickom štátnom práve a národnej integrácii. Predpokladala vytvorenie samostatného Chorvátska, ku ktorému mali byť postupne pripojené všetky územia, ktoré chorvátsky štát v minulosti kedy mal.³¹

Juhoslovanskú platformu³² prezentujú hlavne názory slavistov 19. storočia, ako boli Kopitar, Dobrovský, Kollár, Mikošič či Šafárik, no už medzivojnová juhoslovanská historiografia ich považovala za zastarané (napr. Viktor Novak, Ivo Šišić). Vzhľadom na okolnosti a fakty v žiadnom prípade nemožno Vuka Karadžića považovať za tvorca "pan-juhoslovanskej myšlienky", ako to vo svojich prácach prezentoval srbský filológ Aleksandar Belić (1876–1960).³³

27 Dokazujú to i jeho tvrdenia v práci *Pasmina Slavoserbska* (Plemená Slávoserbské): „U Stefanu Dušanu ugasi se poslednji trak prejasne hervatske dinastie Nemanjićah, koji kroz vekove i kao kralji vladahu istočno – severnih pokrajinah hervatske.“ Týmto tvrdením o Stefanovi Dušanovi ako o poslednom záblesku chorvátskej dynastie Nemanjićovcov vládnuce v severno východných oblastiach Chorvátska jasne dokazuje fakt, že jeho hlavným cieľom negovať srbskú kultúru a históriu, keďže Stefan IV. bol najslávnejším stredovekým srbským kráľom. Pozri bližšie: Ante STARČEVIĆ, *Pasmina Slavoserbska po Hrvatskoj*, Záhreb 1876, s. 29.

28 K myšlienke tzv. „veľkého Chorvátska“ či ideológii chorvátskeho nacionalizmu pozri bližšie: Maroš SOVÁK, *Ideológia extrémnej pravice v Chorvátsku a Srbsku*, in: *Stredoevropské politické studie* 10, 2008, č. 2–3, s. 3–9. Dostupné na internete: <<http://www.cepsr.com/clanek.php?ID=339>> [cit. 2010-05-07]; Vasilije KRESTIĆ, *Great-Croatian ideas*, in: *Great Serbia*, s. 129–145.

29 Nikola ŽUTIĆ, *Srbi svi i svuda – Hrvatske zemlje bez Hrvata*, in: *Časopis Instituta za savremenu istoriju Istorija* 20. veka 2, 2005, č. 2, s. 39. Dostupné na internete: <<http://www.cceol.com/aspx/author-details.aspx?authorid=8ab0d16d-1be5-4d91-93df-f5c0ce66ac42>> [cit. 2010-05-10].

30 Pozri bližšie: *Hrvatska stranka prava*. Dostupné na internete: <<http://hsp.hr/content/view/16/31/>> [cit. 2011-07-10].

31 Jan RYCHLÍK a kol., *Dějiny Chorvatska*, Praha 2007, s. 178–179; M. SOVÁK, *Ideológia extrémnej pravice*, s. 192; Mirjana GROSS, *Starčević i Kvaternik – Spoznaje i nadahnuća*, in: *Politička misao* 37, 2000, č. 1, s. 20.

32 Juhoslovanská platforma predstavuje kultúrnu resp. politickú spoluprácu juhoslovanských národov. Vyvrcholením spoločných snáh by mohla byť federácia jednotlivých juhoslovanských národov.

33 Branislav SOTIROVIĆ, *Kritika interpretacije filoških stavova Vuka Karadžića od strane jugoslovenske integralističke filologije*, *Zbornik Matice srpske za slavistiku* 68, 2005, s. 64. Dostupné na internete: <http://www.maticasrpska.org.rs/casopisi/slavistiku_68.pdf> [cit. 2010-05-10].

Dôležitou otázkou však je, či Karadžić svoje názory na národ a "srbstvo" prezentoval vedome so zreteľom na veľkosrbské hegemonistické postavenie, alebo nie. Ako už bolo viackrát napísané, tento spis mal veľký ohlas, keďže už svojím názvom priťahoval pozornosť nesrbských intelektuálov a spisovateľov. Samotný Vuk sa však proti zle interpretovaným myšlienkam a nepochopeniu jeho myšlienok bránil, dokazuje to i list záhrebským novinám *Pozor*, v ktorom reaguje na článok Josipa Miškatovića³⁴ zo 4. marca roku 1861 slovami: „V 51. čísle Vašich novin zo 4. o.m. som videl, že pán Josip Miškatović zle pochopil moje slová v Kovčežići – „Srbi svi i svuda“. On si mislel, že som tým chcel povedať, že sú všetci všade iba Srbi a to nie je pravda. Tie slová (Srbi svi i svuda) sú nadpisom nad článkom a ja som nimi chcel povedať, že tu bude reč o Srboch všetkých kde žijú, a ako by mohlo byť v nemčine povedané: „Von den Serben überhaupt“ (O Srboch obzvlášť). A ako aj moje vlastné slová v tomto článku dokazujú, že pán G. J. Miškatović nesprávne rozumie a zle interpretuje nadpis môjho článku, pretože ja som povedal, že Srbi sú iba tí, ktorí hovoria srbským jazykom bez rozdielu vierovyznania a miesta života. Na kajkávcov a čakávcov som nepovedal, že sú Srbmi. Prosím Vás pane, ak by ste týchto pár slov vytlačili vo Vašom Pozore.“³⁵ Karadžić v tomto prípade hovorí o srbskom jazyku, nie o štokávskom nárečí a taktiež hovorí o Srboch všetkých kde žijú, teda o miestach obývaných Srbmi, čo bol historický fakt a nešlo o umelé rozširovanie srbského územia: „Zaiste vieme, že teraz Srbi žijú v dnešnom Srbsku (medzi Drinou a Timokom a medzi Dunajom a Starou Planinou), v Metochiji (Od Kosova cez Staru Planinu – pohorie na hraniciach Srbska a Bulharska), kde je Dušanovo sídlo Prizren, srbský patriarchát Peć a kláštor Dečani) v Bosne, Hercegovine, Zete v Čiernej Hore, Banáte, Bačke, Srieme v pravo cez Podunajsko od Osijeku po Sentandrije [Szentendre v Maďarsku, pozn. aut.], vo Slavónsku, Chorvátsku (aj rakúskej aj tureckej časti), v Dalmácii, a takmer na celom jadranskom pobreží až po Terst a Bojanu [Bojana alebo Buna, rieka ústiaca na hraniciach Čiernej Hory a Albánska, pozn. aut.]. Na začiatku som povedal tie, o ktorých viem určite, no nie som si istý, ako ďaleko žijú Srbi v Macedónsku a Arnautsku [turecké pomenovanie pre Albáncov, pozn. aut.].³⁶ V Cetinje, Čiernej Hore, som sa rozprával s dvomi mužmi z Dibra [ide o mesto Debar v Macedónsku, po albánsky Dibra, pozn. aut.], ktorí vraveli, že existuje veľa srbských dedín, kde sa hovorí

34 Josip Miškatović (1836–1890) bol chorvátsky politik a publicista. Bol predstaviteľom tzv. Národnej strany (*Narodna Stranka*) a redigoval časopisy *Novi Pozor*, *Zatočnik* a *Obzor*. Pozri bližšie Vera CILIGA, *Enciklopedija Jugoslavije*, sv. 6, Záhreb 1965, s. 138–139.

35 Tento list bol uverejnený v práci Viktor NOVAK, *Vuk i Hrvati*, Belehrad 1967, s. 464.

36 Arnautsko ako termín použil vo svojich prácach i Šafárik. Viz Pavol Jozef ŠAFÁRIK, *Slovanský národopis*, Praha 1955. Digitalizované pre Zlatý fond denníka SME 2010, s. 41. Dostupné na internete: <http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1246/Safarik_Slovansky-narodopis/> [cit. 2010-05-10].

srbsky, medzi srbčinou a bulharštinou, ale bližšie k srbčine ako pravej bulharštine.³⁷ Samozrejme nemožno chápať tieto územia ako myšlienku pre vytvorenie umelého pseudo-štátu, ako tomu bolo napríklad pri memorande Stevana Stratimirovića (1757–1836),³⁸ ide o súpis miest, ktoré sú obývané Srbmi, či už ide na obývanom území o väčšinu alebo menšinu. Je nemožné uvažovať o zlúčení týchto miest, keďže napr. Szentendre je mesto v Maďarsku neďaleko Budapešti, kde srbská komunita síce žila, no Karadžić zaiste nemal na mysli, aby tzv. "veľké Srbsko" siahalo až po Budapešť.

Ako už bolo v úvode naznačené, základným problémom, prečo je tento Karadžićov spis označovaný za nacionalistický, je otázka nárečí srbochorvátskeho jazyka. Otázka nárečí v rámci bývalej Juhoslávie je veľmi komplikovaná, keďže v jej rámci existovalo množstvo miestnych dialektov typických len pre jeden región, napr. zetsko-sandžacki, kosovsko-resanski, slavónski a i.³⁹ Základná klasifikácia nárečí srbochorvátskeho jazyka je založená na rozdielnom používaní slova „čo“ a staroslovienskej samohlásky „jat“ (Ѣ). V srbochorváčtine sa možno stretnúť s prekladom što, ča a kaj, z ktorých sú odvodené názvy nárečí a to štokávské, čakávské a kajkávské (toto rozdelenie sa vo vizuálnej podobe nachádza na obr. 3, ktorý predstavuje mapa dialektov srbochorváčtiny). Za čisto chorvátske možno považovať kajkávské, ktorým sa hovorí v okolí Záhrebu a severovýchodného Chorvátska, a čakávské – používané v oblasti Istrie a Dalmácie (okrem Dubrovníka, kde sa používa štokávské). Štokávsky variant však používajú i Chorváti, taktiež všetky etnické skupiny v Bosne a Hercegovine, Srbi a Čiernohorci (pozri obrázok 1). Výslovnosť jat-u má rovnako tri alternatívy: **a**) -i je *ikavské* (používané v častiach Dalmácie a Hercegoviny), **b**) -(i) je *jekavské* a používa sa vo veľkej časti Chorvátska, Bosny a Hercegoviny, Čiernej Hory a tzv. dubrovníckej oblasti), **c**) -e je *ekavské* (používané hlavne na území vlastného Srbska). Rozdiel možno vidieť napríklad

37 V. S. KARADŽIĆ, *Kovčežić za istoriju*, s. 1.

38 Tento program vznikol v roku 1804 a predstavuje jeden z najstarších politických programov pojednávajúcich o oslobodení Srbov a ich zjednotení v spoločnom štáte v dejinách srbského politického myslenia. Základnou myšlienkou bolo zjednotenie Srbov žijúcich v Osmanskej ríši i Habsburskej monarchii v jednom štáte, ktorý Stratimirović nazval Slavónsko-Srbské veľkovojevodstvo. Jeho územie malo byť pomerne rozsiahle a malo zahŕňať: záliv Boka Kotorska s mestom Kotor, časti Chorvátska a Dalmácie východne od riek Una a Krka, mesto Šibenik, časť Slavónie, belehradský pašalik, Bosnu a Hercegovinu, Čiernu Horu, Kosovo a Metohiju, severozápadnú časť Bulharska v okolí mesta Vidin. Do srbského priestoru zaradil aj časti západného Valašska, dnešné južné Srbsko s mestami Niš, Leskovac, Kruševac a taktiež severnú časť dnešného Albánska v okolí mesta Skadar. Vladislav SOTIROVIĆ, *The memorandum about creation of the autonomous religion-language-based orthodox štokavian Slavonic – Serbian grand duchy*, in: Slavistica Vilnensis, Vilnius 2001, s. 10–11. Dostupné na internete: <<http://ovsiste.webs.com/articlesinenglish.htm>> [cit. 2010-03-11]; Slavko GAVRILOVIĆ, *Srbi u Habsburškoj Monarhii (1792–1849)*, Novi Sad 1994, s. 7–9; Mihajlo MLINAR, *Rodoljubivi arhijereji*, in: Glas javnosti, odp. red. Petar Pašić, 28. október 2000, Belehrad 2000. Dostupné na internete: <<http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2000/10/29/srpski/F00102801.shtm>> [cit. 2010-03-11].

39 Pozri Pavle IVIĆ, *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika. Uvod i štokavsko narečje*, Novi Sad 1985, s. 68–210.

na slove mlieko (v slovenskom jazyku), ktoré v jednotlivých dialektoch srbochorvátčiny vyslovujeme ako mljeko, mlije, mliko alebo mleko. Kombináciou týchto charakteristík vznikajú názvy jednotlivých dialektov ako napr. ekávsko-štokávsky, ikavsko-čakávsky a i.⁴⁰

Karadžić v podstate prezentoval rovnaké rozdelenie, i keď s istými odchýlkami,⁴¹ o čom svedčí úryvok z Kovčežicu: „*Zo všetkého, čo bolo zatiaľ uvedené, je zrejmé, že sa južní Slovania okrem Bulharov na základe jazyka delia na tri skupiny: prví sú Srbi, ktorí hovoria što alebo šta (a tak sa podľa čakávcov /čakavcima/ a kajkávcov /kekavcima – Vukov výraz pre kajkávcov/ môžu nazývať štokávcmi) a na konci slabík majú o namiesto l, druhí sú Chorváti, ktorí miesto što alebo šta hovoria ča (podľa čoho sa volajú čakavci) a na konci slabiky nemenia l na o, vo zvyšku sa veľmi málo líšia od Srbov, tretí sú Slovinci, ktorých voláme aj Krajnci,*⁴² ktorí namiesto što hovoria kaj (podľa čoho ich voláme kajkávcami), oni sa od Srbov a Chorvátov viac líšia ako Chorváti od Srbov. Medzi Slovincov patria i dnešní Chorváti v kraji záhrebskom, varaždínskom a križevackom, ktorých jazyk je ako prechod medzi krajnskím (slovinským) a srbským, ale je zvláštne, odkiaľ prišli tam, kde sú teraz....Čo sa týka čísel týchto južných Slovanov, ja by som povedal, že štokávcov je najmenej tri krát toľko ako kajkávcov a čakávcov dokopy, a kajkávcov je omnoho viac ako čakávcov.“⁴³ Z tohto textu je jasné, že Karadžić zaradil medzi Srbov na základe štokávského nárečia aj časť existujúceho chorvátskeho národa. Otázkou však je, čo ho k tomu viedlo, keďže Karadžić bol vzdelaným človekom, ktorý pomery na Balkáne veľmi dobre poznal – absolvoval množstvo ciest, kde sa zoznámil so zvykmi a jazykom ľudí, ako napríklad v rokoch 1834–1835 po Dalmácii a Čiernej Hore.⁴⁴

Existuje pre to viacero možných vysvetlení a alternatív. Prvou možnosťou je, že Karadžić vedome zvýšil počet Srbov na úkor Chorvátov a bosnianských moslimov

40 Geoff HUSIĆ, *Is there/will be a „Bosnian“ language? Aspects of the Language Question in post-war Bosnia*, in: *The South Slav Journal* 20, 1999, č. 3–4, s. 9–13; Alexander RONELLE, *Bosnian, Croatian, Serbian – a Grammar with Sociolinguistic commentary*, Madison 2006, s. 4–5. Dostupné na internete: <<http://books.google.sk/books>> [cit. 2010-05-06]; Dalibor BROZOVIĆ, *Jezik srpskohrvatski / hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Zagreb 1988.

41 Zaradil sem i slovinský jazyk, ktorý už v modernej jazykovede nezaraďujeme ku srbochorvátčine.

42 Podľa Šafárika boli Krajnci chorvátskeho pôvodu: „*Chorvati čili Chrovati slovom obyvatelé Dalmat a ostrovuv príležitých od Istrie až do Neretvy, jakož již za časuv Konstantina Porfyrogenety, tak též i jejich osadníci v Cernomili a Metlice v Krajne (tito jinak i Bílí Krajnci).*“ P. J. ŠAFÁRIK, *Slovanský národopis*, s. 46.

43 V. S. KARADŽIĆ, *Kovčežić za istoriju*, s. 23–24.

44 Pozri bližšie Milenko PEKIĆ, *Vuk i slovenstvo Dalmacije*, in: *Zbornik Matice srpske za istoriju* 25, 2008, č. 77–78, s. 7–49. Dostupné na internete: <<http://scindeks.nb.rs/issue.aspx?issue=7626>> [cit. 2010-05-10].

resp. slovanských moslimov v Osmanskej ríši, hoci v ich prípade je otázka národnej príslušnosti veľmi neprehľadná a v podstate dodnes nevyhranená, tým, že všetkých tzv. „štokávco“ považoval za Srbov. Čo je do istej miery možné považovať za prejav nacionalizmu s ohľadom na nárast srbského národného povedomia a taktiku budovania silného Srbska v budúcnosti. Druhou alternatívou môže byť fakt, že svoje závery prispôbil vtedajším znalostiam o juhoslovanských dialektoch a nadviazal na prácu popredných jazykovedcov a slavistov⁴⁵ svojej doby, akými boli Kopitar, Dobrovský, Kollár, Miklošič⁴⁶ či Šafárik.⁴⁷ Pavol Jozef Šafárik vo svojej práci *Slovanský národopis* určil počet Srbov k roku 1842 na 5 294 000 a ich počet ďalej rozdelil podľa miesta obývania: „V Uhřích a banátském pomezí 542.000, v Slavonii a slavonském pomezí 738.000, v Chorvatech, t. v částce Záhřebské stolice a v chorvatském pomezí 629.000, v jižní částce Krajny 40.000, v Istrii a uherském Přímoří 254.000, v Dalmatech 391.000, dohromady v Rakousku 2,594.000; v knížectví srbském 950.000, v Bosně, Hercegovině, ve dřevní Rase a krajištěch Arnautska 1,552.000, v Černochoře 100.000, dohromady v Turecku 2,600.000; v Rusku 100.000. Podle náboženství počítáme řecké víry v Rakousku, Turecku i Rusku 2,880.000, římskokatolické v Rakousku i Turecku (v Bosně a Hercegovině) 1,864.000; mohamedánův v Bosně, Hercegovině a dřevní Rase 550.000, kteřížto ač od víry odpadše, nicméně při jazyku přirozeném pořád setrvávají.“⁴⁸ Jednoznačne to svedčí o tom, že medzi Srbov radil i štokávskych Chorvátov. Jeho teóriu kritizoval prívrženec ilýrskeho hnutia Vjekoslav Babukić, ktorý jazyk obyvateľov Chorvátska a Dalmácie označil pojmom „horvatski“.⁴⁹ Podobnú teóriu ako prezentoval Karadžić naznačil už nemecký historik August L. von Schläzer (1735–1809).⁵⁰ Schläzer rozlišoval medzi chorvátčinou, ktorú predstavuje kajkávске nárečie, a bosnianskym, dalmatínskym a ilýrskym dialektom, z čoho je posledný jasne štokávsky (Schläzer ho nazval „*Illyrisch oder Serbisch*“). Známý český filológ a historik Josef Dobrovský považoval všetky územia, kde sa hovorilo štokávsky, za srbské. Západnú variantu juhoslovanského jazyka s latinskými písmenami považoval za polo-srbskú, pokiaľ cyrilickú variantu určil za autentickú pre Srbov (na jeho myšlienky nadviazal i Kopitar). Na vysvetlenie uviedol príklad Dalmatíncov, ktorí používajú latinskú abecedu a sú považovaní za polovičných Srbov (tzv. glagoljaši), a tí, ktorí používajú cyriliku,

45 B. SOTIROVIĆ, *Kritika interpretacije*, s. 48.

46 Rozdelenie Srbov na Štokávco vychádza z jeho práce – *Vergleichende Grammatik der slaw. Sprachen*. Pozri bližšie Velimir DEŽELIĆ, *Miklošič i Hrvati: odgovor gosp. Matiji Murku*, Záhreb 1883.

47 Túto alternatívu presadzoval i chorvátsky lingvista Vatroslav Jagić. Vatroslav JAGIĆ, *Zasluge Vuka Štefanovića Karadžića za naš narodni jezik*, Záhreb 1864, s. 39.

48 P. J. ŠAFÁRIK, *Slovanský národopis*, s. 46–47.

49 B. SOTIROVIĆ, *Kritika interpretacije*, s. 48.

50 I. BANAC, *The National Question*, s. 80.

sú „pravi Srbi“.⁵¹ O tom, že na týchto slavistov (konkrétne na Dobrovského a Šafárika) Vuk Karadžić priamo vo svojej práci nadviazal, svedčia aj jeho slová: „*Dobrovský a Šafárik dokázali, že Srbmi sa volali všetky slovanské národy, že je meno Srb staršie ako Slovania.*“⁵² Preberanie týchto tradičných a v danej dobe (približne do roku 1849) akceptovaných názorov mohlo vo výraznej miere ovplyvniť myslenie Vuka Karadžića pri vytváraní jeho vlastnej koncepcie a v tom prípade by nebolo spravodlivé označiť jeho za pôvodcu veľkosrbskej ideí, keďže táto teória bola všeobecne akceptovaná vtedajšími vedeckými špičkami.

Ďalším možným vysvetlením by mohla byť existencia tzv. vojenskej hranice,⁵³ ktorá sa postupne vytvárala od 16. storočia na základe vojenských oblastí existujúcich už v 15. storočí a tvorila obrannú stenu proti prenikaniu islamu do Európy. K pôvodnému územiu, teda západnému Uhorsku, chorvátskych hraníc s Bosnou, ktoré siahali od jadranského mora až k Belehradu, sa k nej po roku 1699 (rok uzatvorenia karlovackého mieru) pričlenili i časti Sedmohradska, bola vytvorená hranica v Slavónsku a v Srijeme, neskôr pribudli aj oblasti Banátu. Vojenská hranica bola vyňatá z právomoci i vlastníctva chorvátskej, resp. uhorskej šľachty, mala vlastnú správu podriadenú Viedni. Pôda bola prideľovaná roľníkom, ktorých povinnosťou bolo bojovať pod rakúskym vedením a to nie len proti osmanskému nebezpečenstvu. Keďže obyvateľstvo nebolo dosť početné, resp. často krát boli časti tohto územia úplne vyludnené, boli na toto územie pozývaní aj obyvatelia iných národov, ktorých úlohou bolo opustené územia kolonizovať. V prípade vojenskej hranice šlo hlavne o Srbov, ktorí sa stali postupne etnickou väčšinou. Svoj reálny význam stratila po roku 1880.⁵⁴ Existencia vojenskej hranice spôsobila rozdelenie historického územia Chorvátska a taktiež do značnej miery rozhádzala etnické zloženie v danej oblasti, kde existovala (obrázok 4 predstavuje rozšírenie dialektov na chorvátskom území roku 1991, kde možno badať fakt, že aj po dlhej dobe od jej zrušenia /roku 1873 bola zrušená a roku 1881 zjedno-

51 Milorad EKMEČIĆ, *Stvaranje Jugoslavije 1790–1918, d. 1*, Beograd 1989, s. 423.

52 V. S. KARADŽIĆ, *Kovčezić za istoriju*, s. 9.

53 Pozri bližšie: Krátky dokument chorvátskej televízie o vojenskej hranici v chorváčtine. Dostupné na internete: <<http://www.mojnet.com/video-vojna-krajina/4b2525493c9922149cee>>.

54 J. RYCHLÍK a kol., *Dějiny Chorvatska*, s. 105–109; Josef DOLEJŠÍ (et al.), *Pod císařským praporem. Historie habsburské armády 1526–1918*, Praha 2003, s. 102; Dragutin PAVLIČEVIĆ, *Vojna krajina: povijesni pregled-historiografija-rasprave*, Záhreb 1984; Walter BERGER, *Baut dem Reich einen Wall. Das Buch vom Entstehen der Militärgrenze wider die Türken*, Graz 1979. Dokumenty k dejinám vojenskej hranice, pozri: Slavko GAVRILOVIĆ, *Gradja za istoriju Vojne granice u XVIII. Veku, knj. I*, Beograd 1989, s. 3–679; J. Dušan POPOVIĆ, *Srbi u Vojvodini II. Od Karlovačkog mira 1699 do Temišvarskog sabora 1790*, Novi Sad 1990, s. 87–164.

tená s Chorvátskom/⁵⁵ štokávské nárečie do istej miery splýva s územím hranice).⁵⁶ Pôvodné chorvátske obyvateľstvo vojenskej hranice nebolo natoľko početné, a tak na jeho územie prichádzali utečenci z osmanského územia, šlo prevažne o Srbov. V polovici 19. storočia tvorili Srbi pravoslávneho vierovyznania okolo 54 % obyvateľstva vojenskej hranice. Karadžića teda pri vytváraní jeho idey všetkých štokávčacov ako Srbov mohla ovplyvniť aj existencia vojenskej hranice, keďže obyvateľstvo na tomto území bolo silne zmiešané so srbskou väčšinou a hovorilo hlavne štokávskym dialektom, hoci nešlo len o Srbov, ale i Chorvátov (v menšom počte i Rumuni, Maďari a Nemci).

V celom spektre možných alternatív, prečo sa Karadžić rozhodol zaradiť medzi Srbov na jazykom základe i Chorvátov a bosnianských moslimov, treba zvažovať kombináciu všetkých rôznych faktorov, ktoré na neho počas jeho života vplývali. Ďalšou z alternatív je i výklad Branislava Sotirovića,⁵⁷ že Karadžićov spis je v podstate obranou proti nastupujúcemu silnejúcemu chorvátskemu nacionalizmu (ktorý vrcholí v druhej polovici 19. storočia) prezentovaného napr. Ante Starčevićom a i., ktorí mali za cieľ dosiahnuť "pochorvátštenie" všetkých štokávskych Srbov, ako tomu bolo napríklad v oblasti Dubrovníka.⁵⁸ V tomto období dochádza k importu "chorvátstva" do oblastí s výrazným percentom srbského obyvateľstva, ako tomu bolo už v spomínanom Dubrovniku,⁵⁹ resp. v celej Dalmácii, Hercegovine, Srijeme. Dochádza k šíreniu chorvátskych národných idejí v mytologickej forme zo strany politikov, biskupov, kanonikov a historikov, ktorí prezentovali ideu bieleho a červeného Chorvátska.⁶⁰

55 J. RYCHLÍK a kol., *Dějiny Chorvatska*, s. 420.

56 V dnešnej dobe je už etnická skladba týchto území iná, keďže množstvo Srbov opustilo chorvátske územie počas občianskej vojny v rokoch 1991–1995. Roku 1991 tvorili Srbi 12,2 % obyvateľstva Chorvátska, no roku 2001 už len 4,5 %. Zaujímavým je aj fakt, že úplne zmizla tzv. juhoslovenská národnosť, ku ktorej sa roku 1981 hlásilo 379,057 ľudí. Katrina PAYNE, *Minorities in Croatia*, London 2003, s. 4, 14. Dostupné na internete: <<http://www.minorityrights.org/1005/reports/minorities-in-croatia.html>> [cit. 2010-05-10]. Mapa území obývanej srbskou minoritou v Chorvátsku na základe cenzu z roku 2001 – <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/f/f8/Croatia2001_Serbs.png>

57 Branislav B. Sotirović je srbským historikom žijúcim a pôsobiacim v Litve na troch pracoviskách – Mykolas Romeris University vo Vilniuse, Vytauti Magni Universitas v Kaunase a European Humanities University vo Vilniuse. Pozri bližšie: Branislav B. Sotirović official website, All Rights Reserved by Vladislav B. Sotirovic 2005-2015. Dostupné na internete: <<http://ovsiste.webs.com/>>.

58 Branislav SOTIROVIĆ, *The Croatian national („Illyrian“) revival movement and the question of language, 1830–1847*, *Наслеђе* 3, 2006, č. 4, s. 101–116; TÝŽ, *Nineteenth-century Ideas of Serbian „Linguistic“ Nationhood and Statehood*, *Slavistica Vilnensis* 49, 2000, č. 2, s. 7–24; TÝŽ, *Pitanje jezika i pisma u Dalmaciji 1903. g. i početak politike „novog kursa“*, in: *Zbornik Matice srpske za slavistiku* č. 70, 2006, s. 183–194.

59 K problematike Srbov v oblasti Dubrovníka pozri bližšie D. Jeremija MITROVIĆ, *Srpsstvo Dubrovnika*, Belehrad 1992.

60 N. ŽUTIĆ, *Srbi svi i svuda*, s. 2.

Myšlienky ilýrskeho hnutia pomaly prestávali byť aktuálne, hoci spomínané hnutie ešte malo svojich priaznivcov na čele s Ljudevitom Gajom,⁶¹ ktorý bol Karadžićovým prívržencom, no odpor voči nemu z chorvátskej strany silnel. Ilýrske hnutie (resp. Ilirski pokret) či tzv. ilyrizmus vychádzal z jazykovej a kultúrnej jednoty južných Slovanov. Nemohol však plniť v rovnakú integračnú funkciu v srbskom alebo slovinskom prostredí, ako tomu bolo u konštituujujúceho sa chorvátskeho národa. Istou výnimkou boli napr. komunity srbskej inteligencie a obchodníkov v Chorvátsku a Slavónsku (Mojsije Georgijević, Justin Mihailović), resp. časť intelektuálov združených okolo časopisu *Bačka Vila* v Novom Sade, či časť Slovincov prevažne v Kraňsku a Korutánsku – najvýznamnejšou osobnosťou bol Stanko Vraz. Väčšina Srbov považovala snahu predstaviteľov Ilýrskeho hnutia za proces, ktorého výsledkom malo byť odnariadenie Srbov pod neutrálnym názvom Ilýrskym, dokumentuje to aj výrok Teodora Pavlovića (1804–1854), jedného z najvýraznejších odporcov Ilyrizmu: „*Nikdy nemôžeme prijať termín ilýrsky, ilýrsky jazyk, ilýrsky ľud, kde zahrňa historické meno, jazyk a národnosť obyvateľov našej rodiny žijúcej v Uhorsku, Srbsku, Bosne, Čiernej Hore, Hercegovine, Slavónsku a Chorvátsku. Pretože títo ľudia pôvodom, menom a jazykom sú pravými Srbmi, ktorí sa nazývajú Bosniaci, Čiernohorci, Slavónci, Dalmatínci atď.*“⁶² Odporcom ilyrizmu bol i Jevstatija Mihajlović, ktorý vo svojej knihe *Iliri i Srbi ili pregled narodnosti starosedeoča Ilirika i imena pismena i načina pisanja današnjih Srbalja* z roku 1843 ostro vystúpil proti myšlienke ilyrizmu a spochybňuje pôvod južných Slovanom od starých Ilýrov.⁶² Ilyrizmus sa značne odlišoval od myšlienok Strany práva, ktorej cieľom bolo vytvorenie nezávislého chorvátskeho štátu.⁶³

61 Ljudevit Gaj (1814–1872) bol chorvátskym politikom, historikom, literátom a významným predstaviteľom národného hnutia. Jeho myšlienky mali ďalekosiahly vplyv na chorvátsky a juhoslovanský nacionalizmus. Množstvo zo svojich myšlienok prebral od iných vplyvných ľudí a taktiež nebol spisovateľom vysokej kvality no jeho energia, ktorou slúžil národnému hnutiu tieto nedostatky nahradila. Narodil sa v multikultúrnom prostredí a jeho otcom bol Slovák. V rokoch 1826–1831 študoval vo Viedni, kde sa venoval hlavne chorvátskej histórii, a tu sa stretol s Jánom Kollárom, od ktorého prebral delenie Slovanov, ktoré vyšlo v Danici Ilýrskej roku 1835. Do spomínaného časopisu, ktorý redigoval Gaj, prispievali i slovenskí národovci ako napr. Ľudovít Štúr, Juraj Palkovič či Pavol Jozef Šafárik. V roku 1831 napísal slávnu báseň *Još Hrvatska nije propala*, ktorá hoci do istej miery pripomína poľskú hymnu *Jeszcze Polska nie zginęła*, no i napriek tomu sa stala symbolom národného obrodenia. Zapojil sa aj do revolúcie 1848/49, no paradoxne jeho politická kariéra sa práve v tomto období skončila. Podieľal sa na zatknutí Miloša Obrenovića v Záhrebe, ktorý ho však podplatil a on ho nechal odísť, po prepuknutí škandálu sa nikdy nevrátil do spoločenského života. Marcus TANNER, *Croatia – A Nation Forged in War*. London 1997, s. 67–81; Stjepan ORTNER, *Dr. Ljudevit Gaj – Prvi hrvatski bibliofil*, Záhreb 1902; Ľudovít ŠTÚR – Juraj PALKOVIČ, *Tatránka, časopis slovački*, in: Danica Ilirska (uredník i izdatelj Ljudevit Gaj) 7, 1841, č. 17, s. 68; Ján KOLLÁR, *O literárnej vzájomnosti*, Bratislava 1954, s. 16–18. Dostupné na internete: <file:///C:/DOCUME~1/Maros/LOCALS~1/Temp/kollar-jan_o-literarnej-vzajomnosti_txt.html> [cit.2010-05-10].

62 M. POPOVIĆ, *Ljudevit Gaj*, s. 94–102; I. BANAC, *The National Question*, s. 81; Ranko BARIŠIĆ, *Vuk i ilirski pokret*, Etnološke Sveske 8, 1987, s. 10–19.

63 M. GROSS, *Starčević i Kvaternik*, s. 3–23.

Vuk Karadžić mal však v radoch Chorvátov i naďalej viacero prívržencov – tzv. "hrvatski Vukovci" ako napr. Vatroslav Jagić,⁶⁴ Tomislav Maretić, Franjo Iveković a Ivan Broz.⁶⁵ Je však dôležité poznamenať, že i v intenciách ilyrizmu mal Dubrovnik veľmi dôležité postavenie v chorvátskom národnom hnutí. Dubrovnik bol vzhľadom na svoju bohatú kultúrnu a literárnu tradíciu vnímaný ako kľúčový rovnako ako pre Srbov tak i Chorvátov. Preto dochádza k snahe o národné uvedomenie (u Srbov napr. Djordje Nikolajević a i.) u oboch národností.⁶⁶ Je však rovnako dôležité poznamenať, že srbská prítomnosť v Dubrovniku a celej Dalmácii bola neodškriepiteľná a trvajúca storočia, o čom svedčí aj napr. založenie dvoch srbských kláštorov v Krupe v roku 1317 a Krke 1350, no taktiež tu bola na ostrove Ston založená eparchia samotným sv. Sávom roku 1219. Medzi významných dubrovničkih Srbov patrili napríklad Ivan Gundulić, známy spisovateľ či filozof Rudjer Bošković.⁶⁷ Faktom však je, že o etnicite Ivana Gundulića možno polemizovať.⁶⁸ Podľa chorvátskeho historika Natka Nodila⁶⁹ pôsobiaceho v druhej polovici 19. storočia bola jazykom v Dubrovniku primárne srbčina, o čom svedčia i jeho slová: „V Dubrovniku sa ako od prvopočiatku tak od nepamäti hovorilo srbsky, ako od Dušana, tak od šľachty, tak od domu a rovnako i v bežnom živote – srbský, bol hovorový jazyk.“⁷⁰ Nodilo hovorí o jednoznačnej srbskej prítomnosti v Dubrovniku a iných oblastiach Dalmácie, no ako príslušník tzv. Národnej strany (Narodna stranka) bol zástancom rovnoprávnosti oboch národností, o čom svedčí aj fakt, že v spomínanej strane pôsobili aj Srbi, hoci potom dochádza k istému rozkolu. To, že Nodilo hovoril o srbskom jazyku, bolo spôsobené tým, že akceptácia srbského jazyka na základe Vukovej reformy stále prebiehala a rovnako tomu bolo i v prípade chorvátskeho jazyka. Názor, že Dalmatínci a Dubrovničania sú Srbi, pred-

64 Jazykovedec a slavista Vatroslav Jagić (1838–1923), ktorý vo svojej práci venovanej Karadžićovi napísal: „...putoval rôznymi krajinami nášho chorvátskeho a srbského národa a zhromažďoval ľudovú slovesnosť ktorou ohromoval celú Európu, napísal i prvý slovník tohto jazyka, dielo, ktoré bude dlho slúžiť ako príklad a vzor nie iba pre nás Chorvátov a Srbov, ale i pre celé Slovanstvo.“ Hlavné formulácie „nás Chorvátov a Srbov“ naznačuje istú jednotu, a to nie iba na poli jazykovom. V. JAGIĆ, *Zasluge Vuka Stefanovića Karadžića*, s. 14.

65 Antun BARAC, *O Hrvatskim Vukovima*, Jezik: časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika 53, 2006, č. 2, s. 60–63. Dostupné na internete: <http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=25196> [cit. 2010-05-10].

66 Ivo BANAC, *The Confessional "Rule" and the Dubrovnik Exception: The Origins of the "Serb-Catholic" Circle in Nineteenth-Century Dalmatia*, *Slavic Review* Vol. 42, No. 3, 1983, s. 450–454.

67 S. Ana TRBOVICH, *A Legal Geography of Yugoslavia's Disintegration*, New York 2008, s. 84–85.

68 Chorváti razantne odmietajú teóriu prezentovanú srbskými historikmi a považujú Gundulića jednoznačne za Chorváta: viz „Ivan Gundulić (1589–1638) – hrvatski barokni pjesnik...“ in: Josip BRATULIĆ, Alberto Fortis – *Put po Dalmaciji*, Záhreb 1984, s. 59.

69 ?prázdna poznámka?

70 D. Jeremija MITROVIĆ, *Srpstvo Dubrovnika i velikohvatski pohod do Drine i Crne Gore*, in: Predrag DRAGIĆ (ed.), *Catena Mundi II.*, Belehrad 1992, s. 316.

stavil slávny český slavista Josef Dobrovský, ktorý tvrdil: „*Dalmatínci sú jazykom a pôvodom hlavne Srbi.*“⁷¹ Odporcom týchto myšlienok bol Ante Starčević, ktorý považoval v duchu spomenutých myšlienok o šírení chorvátskej identity medzi Srbov Dubrovník a jeho obyvateľov za chorvátsky, o tom svedčia i jeho tvrdenia: „*Preto Dubrovničania, viacerými spôsobmi a perspektívami, môžu a musia spoznať srbstvo, ale oni vo svojom čase patrili medzi najosvietenejších Chorvátov.*“⁷² resp. „*My na tieto otázky nemôžeme odpovedať, ale môžeme ukázať, že sa Dubrovničania nepovažujú za Srbov.*“⁷³ V podstate sa Chorvátom postupom času podarilo doceliť odnárrodnenie Srbov v regióne Dubrovníka a nie len tam, hoci ešte na prelome storočí mali Srbi silné postavenie,⁷⁴ no v dnešnej dobe sa podľa chorvátskeho cenzu z roku 2001 pohybuje percento srbského obyvateľstva v Dubrovniku okolo 4,01 % z celkového počtu obyvateľov, pred občianskou vojnou to bolo okolo 7 %.⁷⁵ Vuk Karadžić prezentoval nárok na Dubrovník na jazykovom základe, kvôli rovnakým tendenciám v chorvátskom národnom hnutí. Snaha o prisvojenie tradícií tohto mesta neustala v polemikách srbských a chorvátskych historikov ani v 20. storočí.⁷⁶

Pri objektívnom hodnotení práce Vuka Karadžića je nutné zdôrazniť, že nie je presadzovaním politickej ideológie myšlienky veľkého Srbska. Jeho práce zásadne neriešia politické usporiadanie štátu a spoločnosti, v podstate ide hlavne o kultúrne a jazykové dimenzie. Nemecký historik W. D. Behschnitt počas štúdia chorvátskych a srbských národných ideológií 19. storočia označil názory Vuka Karadžića za „*jazykovednú a kultúrnu ideológiu Veľkého Srbska*“.⁷⁷ Treba však poznamenať, že Karadžićove názory do istej miery implikujú redukciu územia dnešného Chorvátska, kde sa v 19. storočí konštituoval chorvátsky národ. No v tomto bode je treba povedať, že Karadžić nikdy priamo nenegoval chorvátsky národ ako taký, v jeho podstate, ako sa to často krát nesprávne interpretuje. Možno však tvrdiť, že pripúšťal jazykovú blízkosť a za potomkov starých Chorvátov považoval obyvateľov jadranských ostrovov a pobrežia, no

71 N. ŽUTIĆ, *Srbi svi i svuda*, s. 34.

72 Ante STARČEVIĆ, *Ime Serb*, Záhreb 1868, s. 39.

73 Tamtiež, s. 43.

74 Pre porovnanie – v roku 1910 predstavovali Srbi v Slavónii 24,6 % oproti 64,5 % Chorvátov. Barbara JELAVICH – Charles JELAVICH, *The establishment of the Balkan national states, 1804–1920*, Seattle 1986, s. 248.

75 *Postotak Srba po gradovima/općinama u odnosu na postotak u županiji (Splitsko-dalmatinska županija)*, popis stanovništva 2001, DZS, Republika Hrvatska, Záhreb. Dostupné na internete: <<http://www.dzs.hr/hrv/censuses/census2001/Popis/Graphs/SRBpostojupbody.html#mbz19>> [cit. 2010-05-10].

76 Kosta MILUTINOVIĆ, *O pokretu Srba katolika u Dalmaciji, Dubrovniku i Boki Kotorske 1848-1914*, in: Vasilije Kraestić (ed.), *Zbornik o Srbima u Hrvatskoj*, Belehrad 1989, s. 33–91.

77 Wolf Dietrich BEHSCHNITT, *Nationalismus bei Serben und Kroaten 1830–1914? Analyse und typologie der nationalen ideologie*, München 1980, s. 71. Dostupné na internete: <http://books.google.com/books?id=A8jq9dB0MnIC&hl=sk&source=gbs_ViewAPI> [cit. 2010-05-10].

Chorvátov považoval za národ aj z historického hľadiska, o čom svedčia jeho slová: „Chorváti dnes nemajú ľudí, ktorí by sa jazykom líšili od Srbov, ale na ostrovoch a prímorských miestach, kde sa ľudia málo miešali s pevninskými obyvateľmi /ako napr. v Trogire či Omiši/, hovoria jazykom o niečo odlišným od srbského a ja si myslím, že títo ostrovania a „primorci“ zostali potomkami starých Chorvátov...“⁷⁸ Hoci pravdou je i to, že v danej dobe boli medzi Chorvátmi rozšírené viac lokálne a regionálne väzby ako národné. Rovnaký vzorec platil aj pre Bosnu, kde bolo v 19. storočí len veľmi ťažko definovať bosniansku národnú identitu.⁷⁹

Na záver je dôležité povedať, že Vuk Karadžić si bol vedomý svojho rozdelenia – všetci Štokávci sú Srbi (bez ohľadu na náboženstvo, ktoré vyznávajú, alebo kde žijú), Čakávci sú Chorváti, Kajkávci sú Slovinci, no taktiež si uvedomoval aj negatívne dopady tohto rozdelenia: „Je pravdou, že sa cudzinci môžu smiať na rozdelení nášho národa v tomto čase, ale čo budeme môcť urobiť my nešťastní ľudia, ak sa nebude dať inak.“⁸⁰ Do istej miery možno jeho slová brať ako snahu ochrániť srbský národ v budúcnosti, otázne je však, či myslel iba na otázku postupného odnárodnenia v hore uvedených oblastiach, alebo šlo o víziu straty území, ktoré boli v jeho období Srbmi obývané (napr. oblasť Krajiny)⁸¹ a v dnešnej dobe sú tam Srbi iba minoritou, alebo je to náznak pre politikov a predstaviteľov štátu hľadať schodné alternatívy k vytvoreniu silného srbského štátu združujúceho všetkých etnických Srbov. Pri zodpovedaní otázky, či možno Vuka Karadžića považovať za srbského nacionalistu, treba zvážiť množstvo faktorov vplývajúcich na jeho tvorbu ako napr. podmienky vzniku, spoločenská situácia, slavistický výskum v 19. storočí a taktiež len postupný vývoj konštituovania

78 V. S. KARADŽIĆ, *Kovčežić za istoriju*, s. 23–24.

79 Pozri bližšie Lily HAMOURTZIADOU, *The Bosniaks: from nation to threat*, in: *Journal of Southern Europe and the Balkans* 4, 2002, č. 2, s. 141–156. Dostupné na internete: <<http://www.ingentaconnect.com/content/routledg/cjsb/2002/00000004/00000002>>; resp. Dino ABRAZOVIĆ (ed.), *Ethno-Mobilization and the Organized Production of Violence in BiH*, Bolzano 2007, s. 6–36; v komplexnosti mapuje otázku národnej identity v Bosne práca Dominik MANDIĆ, *Bosna i Hercegovina /etnička povijest/, svezak III*, Toronto – Roma – Zürich – Chicago 1982.

80 Radoš LJUSIĆ, *Serbian, Great-Serbian and Yugoslav State Policies of Serbia (1804–1918)*, in: *Great Serbia*, s. 164.

81 Otázka označenia geografického názvu „krajina“ môže do istej miery vyvolávať nepresnú interpretáciu v konfrontácii chorvátčiny a srbčiny, keďže „krajina“ v chorvátčine označuje celé územie bývalej vojenskej hranice (pozri J. RYCHLÍK a kol., *Dějiny Chorvatska*, s. 10) a pre Srbov vyjadruje názov „krajina“ územie bývalej tzv. *Republiky Srbskej (Knínskej) Krajiny* v cyrilike Република Српска Крајина z rokov 1991–1995, v okolí miest Knin, Gračac a Plitvice, ktoré bolo len súčasťou bývalej vojenskej hranice. V dnešnej dobe sa počet srbských obyvateľov tohto územia podstatne znížil, čo spôsobila bezohľadná operácia chorvátskej armády *Oluja*, v slovenčine *Búrka*, pod vedením vojnového zločincina Ante Gotovinu (napr. v meste Gračac žilo roku 1991 8371 Srbov, čo tvorilo 80 % z obyvateľov mesta, v roku 2001 to bolo už iba 1523 teda necelých 39 %). Pozri bližšie: K. PAYNE, *Minorities in Croatia*, s. 9–10.

chorvátskeho a srbského národa. Určite nemožno Vuka S. Karadžića považovať za nacionalistu v ponímaní ideológie 20. a 21. storočia.

Zusammenfassung

Vuk S. Karadžić: Serben – alle und überall. Von Südslawentum zur Idee eines „Großen Serbiens“

Die vorliegende Studie bietet eine Analyse der meistdiskutierten und kontroversesten theoretischen Schrift des serbischen Sprachwissenschaftlers Vuk S. Karadžić unter dem Titel *Kovčežić za istoriju, jezik i običaje Srba sva tri zakona* in der slowakischen Übersetzung „*Kufrík histórie, jazyka a zvykov Srbov všetkých troch náboženstiev*“. In der Geschichte der serbisch-kroatischen oder serbisch-bosnischen Beziehungen bedeutete die Ausgabe dieser Schrift einen außerordentlich wichtigen Meilenstein, und zwar vor allem in Bezug auf die Interpretation der sog. „großserbischen Idee“. Die einleitenden Artikel bringen Vuk S. Karadžić als Reformator der serbischen Sprache und einen der größten Gelehrten seiner Zeit näher. Das heikelste Problem bei der Interpretation seiner Ideen, die im Traktat *Srbi svi i svuda* („Serben alle und überall“, der nur einen Teil der genannten Schrift bildet)

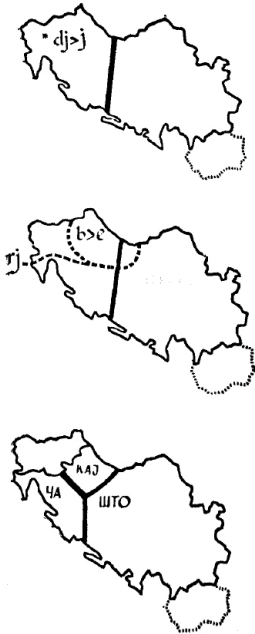
zusammengefasst sind, ist die Tatsache, dass Vuk Karadžić das „Serbentum“ aufgrund einer Sprache definierte, was mit Hinsicht auf die damalige slawistische Forschung (Šafárik, Dobrovský) sowie auf die philosophischen Konzepte der deutschen Romantik (Herder) in wissenschaftlichen Kreisen akzeptiert wurde. Das Problem war jedoch, dass er den stokavischen Dialekt, den ein erheblicher Teil von Kroaten und bosnischen Muslimen sprach, als Grundlage der serbischen Sprache betrachtete. In der Studie sind die Bedingungen der Entstehung des erwähnten Traktats sowie dessen Interpretation aus drei verschiedenen Perspektiven präsentiert, deren Absicht es war, die Ziele von Vuk S. Karadžić unter Ziehung der in der oben angeführten Schrift zusammengefassten Schlussfolgerungen zu verstehen.

Obrazová příloha:

Obr. 1: Spomenik Vuka Karadžića (1787–1864) v Belehrade, park Cyrila a Metoda. (Zdroj: <<http://www.panoramio.com/photo/50670006>>.).

Obr. 2: Vuk Karadžić (v cirilice Вук Стефановић Караџић, 1787–1864), litografija 1865. (Zdroj: <<http://www.vreme.com/cms/view.php?id=991480>>.).

Obr. 3: Mapa zobrazujúca rozdelenie troch hlavných dialektov srbochorvátčiny. (Zdroj: IVIĆ, Pavle, *Dijalektologija Srpskohrvatskog jezika. Uvod i štokavsko narečje*, Novi Sad 1985.)

Obr. 4: Mapa zobrazujúca rozšírenie štokávkeho nárečia na chorvátskom území splyvajúcim s územím bývalej vojenskej hranice. (Zdroj: BRABEC, Ivan – KRASTE, Mate - ŽIVKOVIĆ, Sreten, *Gramatika Hrvatskoga ili Srpskog Jezika*, Zagreb 1954.)

